

ULUSLARARASI

HAZRET-İ ALİ

SEMPOZYUMU

(18-20 ARALIK 2009, İZMİR)

-SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ-

II. CİLT

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

VE

SAMED DEDE CEM EVLERİ

YAPTIRMA DERNEĞİ

ULUSLARARASI
HAZRET-İ ALİ
SEMPOZYUMU

İZMİR - 2016

Bu eserde yer alan bildiri ve müzakere metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Eserin Adı

ULUSLARARASI HAZRET-İ ALİ SEMPOZYUMU

Bildiriler – Cilt II

ISBN

978-975-441-450-9

Yayın No:

09.1400.0000.000/DR.016.120.811

Editör

Dr. Ali ERTUĞRUL

Dizgi-Mizanpaj

Dr. Murat MEMİŞ

Basım Yeri

Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DEÜ Tınaztepe Kampüsü 35390 Buca – İZMİR
Tel: 0232 301 93 00 – Faks: 0232 301 93 13

Basım Tarihi:

25 Şubat 2016 - İZMİR

DÜZENLEYENLER

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
SAMED DEDE CEM EVLERİ YAPTIRMA DERNEĞİ

KATKI SAĞLAYANLAR

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

T.C. DEVLET BAKANLIĞI

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Ömer DURLU
Prof.Dr. Ethem Ruhi FİĞLALI
Prof.Dr. Ahmet Yaşar OCAK
Prof.Dr. İzzettin DOĞAN
Prof.Dr. Mehmet ŞEKER
Prof.Dr. Rıza SAVAŞ
Prof.Dr. İlyas ÜZÜM
Prof.Dr. Osman EĞRİ

YÜRÜTME KURULU

Prof.Dr. Ömer DURLU
Prof.Dr. Rıza SAVAŞ
Yrd.Doç.Dr. Süleyman GENÇ
Yrd.Doç.Dr. Sabri YILMAZ
Yrd.Doç.Dr. Necdet ŞENGÜN
Yrd.Doç.Dr. Vecih UZUNOĞLU
Dr. Mehmet İLHAN
Dr. Murat MEMİŞ
Dr. Bekir Zakir ÇOBAN
Dr. Ali ERTUĞRUL
Dr. Nilgün SOFUOĞLU
Arş.Gör. Nesrin SOFUOĞLU
Veli GÜLER

YAYINA HAZIRLAYANLAR

- Yrd. Doç.Dr. Bekir Zâkir ÇOBAN
 Yrd. Doç. Dr. M. Vecih UZUNOĞLU
 Yrd.Doç Dr. Necdet ŞENGÜN
 Yrd. Doç. Dr. Sabri YILMAZ
 Dr. Ali ERTUĞRUL
 Dr. Mehmet İLHAN
 Dr. Murat MEMİŞ
 Dr. Murat SULA
 Dr. S. Nilgün SOFUOĞLU
 Arş. Gör. Bekir ESEN
 Arş. Gör. Muhammed Enes KALA
 Arş. Gör. Muhammed Ertoy

İÇİNDEKİLER

ALTINCI OTURUM

Hamza KARAOĞLAN

Kabramanmaraş Yöresinde Hz. Ali Tasavvurları ve Atının Ayak İzleri 13

Müzakere: Erkan YAR 27

Mustafa ARSLAN

Kolektivite, Tarih ve Bellek: Sünni Halk Arasında Yaygın İnançlarda Hz. Ali Tasavvuru Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi..... 33

Müzakere: Ejder OKUMUŞ..... 47

Seyyid Ahmed VEKİLİYAN

حضرت علی (ع) در قصه های عامیانه 55

İran Halk Kıssalarında Hz. Ali (as)..... 67

Müzakere: İlyas ÜZÜM..... 79

YEDİNCİ OTURUM

Erkan YAR

Hz. Ali ve Akılcılık..... 85

MÜZAKERE: Hanifi ÖZCAN..... 105

Ali BAYAT

امام علی(ع) پیشوای طریقت سلسله های صوفیه و اهل فتوت 109

Sâfi ve Ehl-i Fütüvvet Tarikat Silsilelerinin Önderi Olarak İmam Ali (as).... 127

Müzakere: Mehmet DEMİRCİ..... 143

Kıyasettin KOÇOĞLU

Türkiye Diyanet Vakfı Tarafından Yayınlanan "Alevî-Bektâşî Klasikleri"nde Hz. Ali..... 147

Müzakere: Osman EĞRİ 173

Mehmet ATALAN

Hz. Ali Cenâmelerinde Mâturîdîlik ve Hanefîlik İle İlgili Unsurlar 177

Müzakere: Saffet SARIKAYA 207

SEKİZİNCİ OTURUM

Umed MAMADSHERZODSHOEV

سیمای حضرت علی (ع) در هنر نقاشی و خوشنویسی؛ بدخشان 215

Bedahşan Resim ve Hat Sanatında Hz. Ali (as)'nin Siması 225

Müzakere: Özkan BİRİM 235

Mehmet RIHTIM

Hat ve Minyatür Sanatımızda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Konulu Eserler 239

Müzakere: Ayşe ÜSTÜN 277

Bahare Fahur YAHYAYİ

علی (ع) در هنر ایرانی 283

İran Sanatında Hz. Ali (as) 338

Müzakere: Ali ERTUĞRUL 383

DOKUZUNCU OTURUM

Kusay Adnan SAİD

صورة الإمام علي بن أبي طالب (ع) في الشعر الأندلسي: ابن شكيل أمودجاً 389

Endülüis Şiirinde İmam Ali b. Ebî Tâlib (as) İmajı: İbn Şekîl Örneği 408

Müzakere: M. Vecih UZUNOĞLU 425

Ali ÖZTÜRK

Hz. Ali Divanı'nın Türkçe Çevirileri 433

Müzakere: İlhan GENÇ 449

Ubeydullah SEZİKLİ

Türk Din Müsikiğinde Hz. Ali Sevgisi 453

Müzakere: Erdoğan ATEŞ 479

ONUNCU OTURUM

Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Tursun Fakîh'in Cumbur-nâme Adlı Eserinde Hz. Ali İmajı 485

Müzakere: Necdet ŞENGÜN 501

Hüseyin ÖZCAN

Manzûm Billûr-ı Âzâm Cengi Hâver-nâme 507

Müzakere: Şerife YALÇINKAYA 527

Yusuf BENLİ

Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı 533

Müzakere: Âdem CEYHAN 561

KAPANIŞ KONUŞMALARI 569

Prof. Dr. Himmet KONUR

Metnin olgunlaşmasına katkı sağlayacak bu değerlendirmesinden dolayı İlhan Bey hocamıza teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. İlyas ÜZÜM

Efendim bir önceki oturumla bağlantılı olarak ifade etmek gerekirse Hat, Minyatür, Edebiyat derken Hz. Ali sevgisinin tezahürlerinin bâriz biçimde görüldüğü alanlardan birisi de Mûsikîdir, onu atlamamak lâzım. Mûsikî insanın gönünde duyduklarının, hissettiklerinin notalara aksetmiş hâlidir. Çok şükür ki bu oturumda böyle bir tebliğimiz de var. Hz. Ali sevgisinin Mûsikîye yansımaları Dr. Ubeydullah Sezikli beyefendi aktaracak. Buyurun efendim.

TÜRK DİN MÛSİKÎSİNDE HZ. ALİ SEVGİSİ

Ubeydullah SEZİKLİ*

Özet

“Mûsikî Tanrı âşıkları için ruhun gıdası olmuştur. Zira mûsikîde sevgili ile birleşme ümidi mevcuttur” diyen Hz. Mevlânâ aslında sevgili ile buluşma ümidinin mûsikîde gizli olduğunu tarif ederek sevgilinin çektiği acıları, uğradığı eziyetleri, sevinçlerini, içerisinde hissedip ona ulaşma arzusunu melodilere dökmekten bahsetmektedir. Tarihi süreç içerisinde hayatın her noktasında kullandığımız mûsikî Allah’a, Peygamberine ve onun Ehl-i Beytine ulaşmada bir araç olarak kullanılmıştır. Adeta Onlarla bir nevi konuşmaya çalışmak gibi hisse kapılan bestekârlar içerisindeki bütün sevgi ve özelemlerini bestelerine aktarmaya çalışmışlardır.

Bektâşî Edebiyatı’nın Türk Halk Edebiyatı içerisinde sayılması gibi bu tür mûsikî de Türk halk mûsikîsinde veya âşık mûsikîsinden sayılmaktadır. Bu nedenle Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili besteli eserler denilince ilk akla gelen halk müziğimizdeki eserlerdir. Bunun temel sebeplerinden birisi de bağlamanın vazgeçilmez bir çalgı aleti olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Daha çok Anadolu’da kullanılan bağlama, tambura, cura, kabak kemane, kaval gibi halk mûsikîsi çalgıları da kullanılırken, Özellikle İstanbul’ daki şehir Bektâşîleri ney, tambur, ud, rebap gibi klasik sazları tercih etmişlerdir.

Mevlevî mûsikîsinden sonra en zengin tarikat mûsikîlerimizden birisi Bektâşî mûsikîsidir. Bunun yanında tarikatlarda ortak esaslardan birisi de Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisidir. Özellikle cehrî tarikatların Hz. Ali kolundan geldiği düşünülecek olursa, bu sevginin mûsikîmizde yer alması gayet doğaldır. Âyinlerinde mûsikîyi kullanan Can’lar bu sevginin bir tezâhürü olarak yaptıkları bestelere de içlerinde tutamadıkları bu sevgiyi notalara yansıtmışlardır. Gerek nefeslerde, gerekse irticâlen okunan eserlerde içlerindeki bu sevgiyi meleklerin kanat seslerine melodiler koyarak Hz. Ali ve Ehl-i Beyti’ne gönderen bu insanların onların sevgilerinden başka hiçbir kazançları da yoktu.

* Dr., Hitit Üniversitesi.

Türk ahlakçılarından Kınalızâde Ali Efendi mûsikîyi “her kim ki nağme-i tayyib ve âvâz-ı hûb anda te’sir icrâ eylemeye o kimse dâire-i insâniyetten hariçtir. Belki, hayvâniyetten de alçak ve insanı kâmil katında cemâd-ı mutlaktır.”¹ şeklinde tarif etmektedir. Tariften de anlaşılacağı gibi mûsikî yalnız insanoğluna bahşedilmiş bir nimettir ve insanı cansız varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden birisidir. Aslında mûsikî insanoğlunun ruhunun tattığı bir lezzettir. Tasavvufun da bir ruh terbiyesi olduğunu hatırlarsak mûsikî ile tasavvufun neden bu kadar uyum içerisinde olduklarını anlamakta zorlanmayız. Mûsikî, ruhların terbiye edilmesinde asırlar boyunca sûfiler tarafından bir araç olarak tekkelerde kullanılmıştır. Tasavvuf tarihinde varlığı herkes tarafından bilinen on iki tarikata ait silsilenin on bir tanesinin çıkış noktası Hz. Ali Efendimize dayandırılmaktadır. Hatta İmâm-ı Rabbânî’den gelen ve hafi bir tarikat olarak bilinen Nakşîliğin üç kolundan ikisinin silsileleri Hz. Peygamber’den sonra Hz. Ali ile devam eder. Bu nedenlerle Hz. Ali’yi mutasavvifinin başı sayabiliriz.²

İslam inancında mûsikî, Hz. Peygamber’in teşviki ile neşv ü nemâ bulmuştur. Bu sebepten Hz. Muhammed “Kur’ân’ı seslerinle güzelleştiriniz”³ buyurarak, ezanı sesi güzel olan Hz. Bilâl’e okutmuş, mûsikî ilminin gelişmesine ve birçok formlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Hz. Muhammed’in ardından gelen dört halife döneminde Arap mûsikîsi ile ilgili fazla bilgi yoktur. Ama bilgilerimiz içerisinde en önemli olan Hz. Ali’nin şâir ve güzel sanatlara (şür, mûsikî) önem vermesi ve bir nevi mûsikînin geleceğini hazırlamış olmasıdır. Özellikle Hz. Osman (644-656) ve Hz. Ali (656-661) dönemlerinde mûsikî formlarında yenilikler meydana gelmiştir.⁴ Konunun bu kısmının sadece Hz. Ali’nin mûsikîye yani cehrî olan yaratılışına dikkat çekmek için anlatıp ayrıntılarına girmeden asıl konumuz olan Türk din mûsikisinde Hz. Ali sevgisine geçmek istiyoruz.

¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958, s. 2.

² Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Ankara, s.30.

³ Muhammed İsmail Buhârî, *el-Câmiu’s-Sabîh*, Tevhid 52, İstanbul 1992, c. VIII, s. 214; Neseî, *es-Sünen*, İftitah 83, İstanbul 1992, c. II s. 214; İb-i Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, İkâmetü’s-Salât, İstanbul 1992, c. I s. 179, 180; Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992, c. 4 s. 283, 285.

⁴ Ahmet Hakkı Turabi, *Sanat ve Klasik*, Klasik İslam Düşüncesinde Musikî Tasavvuru, İstanbul 2006, s. 101.

Tarihte Türkler daima mağdur olan tarafta yer almışlardır. Emevilerin Ehl-i Beyt’e yaptıkları zulüm ve haksızlık neticesinde Abbasilerin ortaya çıkışı ve Türklerin de Abbasiler döneminde İslam’a girmeye başlaması, Türkleri doğrudan Ehl-i Beyt tarafında olmaya sevk etmiştir.⁵

Necip el-Keylânî, İslâmî edebiyatta tip ve kahramanı: “Belli bir düşüncenin, ideal insan şeklinde temsil edilmesinden ibarettir, ya da hayatın özellik ve önem taşıyan bir devresinin sembolize edilmesidir...” şeklinde ele alır.

Türklerde İslamiyet’i kabul ettikten sonra, kendilerine İslam tarihinde kahramanlıkları ile ön plana çıkan modelleri örnek olarak seçmişlerdir. Bunlar Hz. Ali ve Hz. Hamza başta olmak üzere, sahabelerden bazıları ve Ali evlatlarıdır. Bu Hz. Ali modelini Türklerin hemen benimsemesi İslamiyet’ten önceki modelleri olan Türk kahraman/Alp tipine benzerliğidir. Bu benzerlik hem kahramanlık, hem örnek davranış, hem de âlimliği yönündendir.⁶

Zaman içerisinde oluşan tarikatların tamamı hakkın ve adaletin yanında yer almışlar ve kendilerine model olarak kabul ettikleri Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili özel günler ve geceler tertip etmişlerdir. Tasavvuf yolunda silsile büyüklerini anmak, onları hafızanızda canlı tutmak ve övmek bir gelenektir. On iki tarikatın Hz. Peygamber’den sonra başında bulunan Hz. Ali dinî mûsikîmizde kendi hak ettiği yerini almıştır. Bunun yanı sıra Ehl-i Beyt sevgisi, Hz. Muhammed’e karşı duyduğumuz sevginin bir parçası hatta tamamlayıcısıdır. Tasavvuf âlemi Efendimiz’e gönülden yaklaşımı ilke edinen bir sistem olduğu için bütün tarikatların ve tasavvuf ehlinin vazgeçemeyeceği çok ince bir çizgi Ehl-i Beyt sevgisidir.⁷ Tarihsel süreç içerisinde Ehl-i Beyt’e yapılan haksızlıklar ve zulümleri kişisel bazda hissetmeyen sûfiler, haklı olarak Hz. Ali’yi de bu zulme uğramış saymışlardır. Çünkü o içlerinde canlıdır ve hafızalarında tazedir. Ehl-i Beyt’i ilmin ve gerçek aşkın kapısı olarak kabul eden dervişlere göre onlar bir bütündür. Babasına duyduğu büyük aşk ve heyecanı, enfüsî ilmi ile birleştirebilen Hz. Fâtıma sırrından doğan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir. Tarikatlarda Allah’a ve Rasûlü’ne ulaşmada bu konuların ne kadar geçerli olduğunu ve bütünlük arz ettiğini; *Ali almış sancağını eline/ Çekilip giderler*

⁵ Muhammed İhsan Oğuz, *Miftabü’s-saâde*, İstanbul 1968, s. 146-148; İsa Doğan, *Türklük ve Alevilik*, Samsun 1997, s. 86, 110; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, İstanbul 1969, c. II, s. 348.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*, İsmet Çetin “Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali”, Ankara 2005, s. 193, 195, 214.

⁷ Mustafa Özdamar, *Âli-i Aba Ehl-i Beyt ve Âli-i Resûl Aleyhisselam*, İstanbul 2008, s. 457.

mahşer yerine/ Hasan'ı Hüseyin'i almış yanına/ Ab ümmetim diye ağlar Muhammed, Kızım Fâtımâ'yı sana vereyim/ Ben ümmetsiz Cennetini neleyim/ Değmeyin bana tamu'ya gireyim/ Ab ümmetim diye ağlar Muhammed gibi güftelere yaptıkları bestelerden de anlamak mümkündür.

Tasavvuf sevgiye dayanır. Kainatın sevgi üzerine yaratıldığına inanır. Gerçek yol üzere olan tarikatların hiçbirisinde diğer tarikatlarla bir kavga söz konusu olmamıştır ki bunların içerisine Bektâşilikte dâhildir. Zira Bektâşilikte cenaze törenleri bahsinde geçen şeyhin vefatı buna bir örnektir. Şeyhin göçüşü zikir esnasında yahut vefat haberi zikir sırasında gelirse, âyin-i şerif hangi Esmâ'nın üzerinde olursa olsun derhal İsm-i Hayy'a çevrilirdi. Eğer tarikatlarından zikri devam ettirecek bir kimse yoksa zikir meydanı, yollarına en yakın başka tarikatın kıdemli meşâyihinden birisine bırakılırdı.⁸ Bektâşiliğin gizli bir tarikat olmadığını bu satırlardan anlamak mümkündür. Her tarikatın kendine göre sırları vardır ve dışarıya karşı korunur. Temelde gizliliğin nedenlerinden birisi de 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın manen bağlı olduğu Bektâşiliğin resmen yasaklanmasıdır.⁹

Bektâşilik dinî, rûhânî bir müessese olmaktan ziyade halkın içinden doğmuş, halkın ruhuna uymuş insânî, içtimâî bir tarikattır.¹⁰ Hem kendi içlerinde bulunan Can'lar diğer tekkelere zikir için gitmişler, onların âyinlerine iştirak etmişler hem de diğer tarikatların dervişleri Bektâşi tekkelerindeki zikre katılmışlardır. Buna en güzel örneği kıyam Reisi, zâkir başı, hânende, mersiyehan, mevlidhan, Sünbülî dervişi, Kâdiri dedesi, Rıfâî halifesi ve nihayet Bektâşi halifesi olan Yaşar Baba'dır. "Çocukluğu, tekke çevresinde geçen Yaşar Baba tarikat ve tasavvuf terbiyesi altında büyüdü. Bu münasebetle pek genç yaşında birçok tarikata girdi çıktı. Hepsinde birer parça oyalandı, uyandı zarfı yırttı. Nihayet neşeli mizacına, yaratılışına uygun bulunduğu Bektâşilikte karar kıldı."¹¹ İstanbul Bektâşi tekkelerinde âdet olduğu üzere Sâfi Baba mersiyesini, diğer tekkelerde ise, Yazıcıoğlu Mersiyesi'ni okuduğu halde usul ve tavırlarını birbirine karıştırmazdı.¹²

Yeri gelmişken Yazıcıoğlu Mersiyesi hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Zira tekkelerde en çok okunan eserlerden birisidir. Yazıcıoğlu Mehmed (Muhammed) Arapça kaleme aldığı *Megâribü'z-zamân li-gurûbi'l-esyâ fi'l-'ayn ve'l-'yân* adlı eserinin Hz. Peygamber ve ashabıyla ilgili kısımlarını Türkçe olarak yeniden yazmış ve eserine *Kitâbü Muhammediyye fi na'ti seyyidi'l-âlemîn habîbillâbi'l-a'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedeni'l-Mustafâ* adını vermiştir. Müellif Resûl-i Ekrem'in diliyle aktardığı, "yenile mevlidim çıksın cihâna/ Egerçi söylenir dehren-fe-dehrâ" beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına işaret etmektedir.¹³

Eser tamamen Resûlullâh'ın verdiği ilham ve âdetâ tedris ile yazılmış olup bunu, şu beyitlerde teyit etmektedir; "sana ol vermiş idi bu kitâbi/ pes ilt ona geri işbu kitâbi/ o cümle kâinâtın âfitâbi/ çün emretti bana düzdüm bu kitabı.¹⁴

Mevliden sonra en çok şöhret kazanan eser, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye*'sidir. Muhtelif zamanlarda muhtelif kişiler tarafından bestelenen bu eserin XV. yy'da bestelenmiş olması muhtemeldir. XVII. yüzyıldan itibaren bazı sanatkârların "muhammediyyehan" diye isimlendirilmeleri eserin mevlid gibi irticâlen ve beste ile okunduğunu göstermektedir. Tamamıyla şer'î bir mahiyet arz eden bu eser halk arasında da aydın zümre arasında da büyük bir takdirle karşılanmıştır.¹⁵

Özellikle *Muhammediyye*'nin halk üzerinde en etkili kısmı "Vefât-ı Muhammed" bahsidir. Çünkü bu bölüm Hz. Fâtımâ'nın, dört halifenin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in vefatlarıyla ilgili mersiyelerle aşere-i mübeşşere ve ashâb-ı suffe'nin tavsifinin ardından bir münacatla sona erer. "vefâtü'l-Hasan ve'l-Hüseyin", başlıklı elli dört beyitlik kerbela mersiyesi muharrem törenlerinde asırlarca okunmuştur.¹⁶ Muhammediyyehan olarak şöhret bulan isimlerin başında XVII. yüzyılda yaşayan Akbaba imamı Mehmed Zaîfî ve İstanbul Hâfız Şuhûdî Mehmet Efendi gelir.¹⁷ Mersiyenin Zâkirî Hasan Efendi tarafından nühüft makamında yapılan bestesi Türk din mûsikisinde türün en çok rağbet edilen örneklerinden birisi sayılır.¹⁸

⁸ Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Tarih Konuşuyor*, "Usul ve An'aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlarda Cenaze Törenleri" C. VIII, Sayı 52, 1968, s. 3.

⁹ Ömer Tuğrul İnançer, "Bektâşi Müsikisi" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. II, s. 130.

¹⁰ Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Tarih Dünyası*, C.II, sayı 6, Temmuz 1965, s. 180.

¹¹ Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Tarih Dünyası* "Yaşar Baba", C. II, sayı 6, Temmuz 1965, s. 180.

¹² Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Tarih Dünyası*, "Yaşar Baba", C. II, sayı 6, Temmuz 1965, s. 180.

¹³ Mustafa Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s. 586.

¹⁴ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, c. I, s. 18.

¹⁵ Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, c. I, s. 13.

¹⁶ Mustafa Uzun, *agm*, s. 586.

¹⁷ M. Nazmi Özalp, *Türk Müsikisi Tarihi*, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000, c. I, s. 457.

¹⁸ Mustafa Uzun, *agm*, s. 586.

Bektâşî mûsikîsinin iki temel direği vardır. Bunlardan birisi mersiye; diğeri ise, nefeslerdir. Hz. Hüseyin ve diğeri Ehl-i Beyt mensuplarının on muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emeviler tarafından şehit edilmesinin yıl dönümlerinde düzenlenen matem törenlerinde bu olaydan duyulan üzüntüyü dile getiren, sorumlularına lânetler yağdıran Arapça, Farsça, Türkçe Manzûmelerin “mersiyehan” ve “nevhan” denilen sanatkarlar tarafından besteli veya irticali olarak okunması, dinî Türk mûsikîsinde mersiye adı verilen bir icra tarzının doğmasına neden olmuştur.¹⁹

Mersiye ağıt gibi insanları hüzne ve düşünceye sevk eden melodilerle okunur. Mersiye okumak iyi icrâ yapanların mersiyehanlıkla şöhret bulacakları kadar değer verilen bir konu idi. Yirminci asrın ilk yarısında meşhur olan mersiyehanları Aksaraylı Âmâ Yaşar, Zâkirbaşı Yaşar Baba, Hacı Fâik Bey, Nezih Bey, Said Bey, Hâfız Receb, Arap Ahmed, Hacı Hakkı, Hasan Yümnî, İbrahim Erkal, Karabba Şeyhi Haydar, Kasımpaşa'da Hâşimî Dergâh'ı şeyhi Rübâbî Süreyyâ, Cerrahpaşa Camii Hatip ve İmamı Hafız Mehmet Ârif Efendizâde, na'than Hafız Kemal olarak sıralaya biliriz.²⁰

Sünbül Efendi tekkesinde muharremi onu, hangi güne tesadüf ederse etsin, o gün orada öğleden sonra on iki rekat husâma namazı kılındığı ve Yazıcızâde mersiyesi okunduğu, gecesi de yüz rekat namaz kılınarak yetmiş bin kelime-i tevhit çekildiği tarihen sabittir.

Mersiye okumak ve aşure pişirilmek âdetinin bilhassa kıyâmî ve devrânî tekkelerinde yer bulduğunu görüyoruz. Muharremi onundan otuzuna kadar geçen müddet zarfında tekkenin âyin günü veya gecesi aşure dağıtılır, kurbanlar kesilir, yemekler yedirilir ve meşhur mersiyehanlara mersiye okutulurdu. Bu mersiye okutmak için mersiyehanlıkla şöhret bulmuş kişiler tercih edilirdi. Bu kişilerin isimlerinin önündeki sıfatları ise diğeri tarikatlarda Hz. Ali sevgisini anlatmaya yeter. Bunlar; **Bayrâmî** Yazıcızâde (V.1451), **Sinânî** Seyyid Seyfullah (V.1699), **Gülşenî** Sezâyî (V.1738), **Halvetî** Zekâî (1812), **Nakşibendî** Selâmî (V.1813), **Bedevî** Kazım Paşa (V.1889), **Kâdirî** Osman Şemsi Efendi (V.1893) olarak sıralayabiliriz.²¹

¹⁹ Nuri Özcan, “Mersiye”, *DİA*, Ankara 2006, c. XXIX, s. 219.

²⁰ Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Eski Muharremlerde Mersiye ve Aşûre”, *En Son Dakika*, İstanbul Kasım 1951.

²¹ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. II, s. 476.

Bununla beraber tekkelerde muharrem ayı zarfında okunmağa mahsus olan ilahiler gibi muayyen ezgi ve ikâlarla bestelenmiş bulunan bazı mersiye de mevcuttur. Yunus'un, Şehitlerin ser çeşmesi/ Evliyanın gözü yaşı/ Hazreti Ali babaları/ Arşın iki küpeleri/ Kerbeladır yazıları/ Fatma ana kuzuları, hicaz, sabâ, hüseyini, arazbar gibi muhtelif makamlarda ayrı ayrı bestelenen bu ilahinin yanında; Şabanîyeye mensup Ömer Fuâdî'nin hüseyini makamındaki, Şah Hüseyin'in firkatıyla ağlayan gelsün beri/ âh ü vâh idüp demâdem inleyen gelsün beri/ Kerbelâda çağrışırılar yâ Muhammed yâ ali/ sinesine şerhalarla dağ uran gelsün beri/ bunlardan birkaçıdır.²²

İstanbul'da Bektâşî tekkelerinde Niyazî-i Mısırî'nin halifelerinden Azbî Mustafa Çavuş'un Mersiyesiyle, divanındaki Na't-ı Alilerin okunması âdet olmuştur.²³

Eski devirlerde Muharrem münasebetiyle Mevlid de okutulurdu. Cumhuriyet öncesine kadar Anadolu'nun bazı şehirlerinde devam eden bu geleneğin, XVI. yüzyıla kadar götürülebileceği Hâşimî Divanındaki, “Şeb-i âşûrada mevlid okunup tevhid olunduğu” bir tarih manzûmesinden anlaşılmaktadır.²⁴

Anadolu'da hâlen muharremde aşûre pişirilmesi ve dağıtılması geleneği sürdürülmektedir.²⁵ Yine yakın yıllara kadar süren bu uygulamaların bir örneği Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde gerçekleştirilmekteydi. Namazdan sonra meydanda iki sıra halinde toplanan cemaatin arasında sebilciler mersiye ve ilahiler okuyarak su dağıtır, cemaat Hz. Hüseyin'in hâturasına hürmeten içinde Esmâ-i Hüsnâ ve Yasin Suresi'nin yazılı olduğu bakır taslarla dağıtılan sudan birer yudum alırdı.²⁶

XIX. yüzyılda İstanbul'da goygoycular adı ile anılan ve muharrem aylarında sokaklarda aşûre erzakı toplayan gruplarla sokaklarda Kerbela şehitleri için su dağıtan sebilcilerin mersiye, kaside ve muharrem ilahileri okuyarak dolaştıkları bilinmektedir. Son yılların tanınmış zâkirlerinden Hüseyin Sebilci bunlardandır.²⁷

²² Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. II, s. 476.

²³ Nuri Özcan, “Mersiye”, *DİA*, Ankara 2006, c. XXIX, s. 219.

²⁴ Nuri Özcan, *agm*, s. 220.

²⁵ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. II, s. 476.

²⁶ Nuri Özcan, “Mersiye”, *DİA*, Ankara 2006, c. XXIX, s. 220.

²⁷ Nuri Özcan, *agm*, s. 219, 220.

Bektâşî mûsikîsinin en önemlilerinden birisi de nefeslerdir. Bektâşî mûsikîsinin en yaygın türlerinden ve en önemli unsurlarından biri olan nefesler melodi karakteri olarak küçük usullerle bestelenmiş ve halk mûsikîsinin etkisinde kalmıştır. Aslında bu etki mersiye, nevrûziyye, düvâz gibi diğer türler için de söylemek mümkündür.²⁸

Bazı nefeslerin birkaç ezgisi olabildiği gibi, bazı ezgilerin de birkaç nefesi olabilir. Nefeslerin ağır usullerle söylenenlerine oturarak, yürük usullerle söylenenlerine şahlama denilir. Şahlamalar “semah nefesi” olarak da bilinir.

Nefeslerde kullanılan Bektâşî raksı, Bektâşî raksanı ve Bektâşî devr-i revanı adlı usuller tamamen bu mûsikîye mahsus ve genellikle bestelenen güfteye göre yapılan usullerdir. Bu nedenle Bektâşî mûsikîsinden başka yerde fazla kullanım alanı bulamamıştır.

Birçok Bektâşî nefesinin şairleri biliniyorsa da bestekarı meçhuldür. Bunda Bektâşî mûsikîşinaslarının adlarını gizlemelerinin (sırratme) rolü büyüktür.

Tabidir ki her tarikatın bir âyini vardır. Özellikle Bektâşîlik gibi esas geleneklerini Anadolu köy ve kasaba Aleviliğinden alan bir tarikatın köklü temellere dayanan bir ayininin olması da gayet doğaldır. Zira Bektâşî tarikatı törenlerinde icra edilen mûsikî Türk din mûsikîsinde mevlevî mûsikîsinden sonra en zengin mûsikîdir.²⁹

Burada şunu da belirtmeliyiz ki; Anadolu Aleviliği müziği ile şehir Bektâşîliği müziği arasında bâriz farklar vardır. Anadolu Aleviliği daha çok halk müziğine yakinken şehir Bektâşîliğinde klasik mûsikîmiz etkili olmuştur. Bunu kullandıkları sazlarda da görmemiz mümkündür. Kullanılan temel saz bağlamadır ve her boyutu kullanılır. Bağlamanın yanında Anadolu’da çöğür, ruzba, ırızva, bulgârî, cura, tambura ve divan sazı kullanılırken bunlara toplu icralarda kabak kemane, eğit, ud, cümbüş gibi mızraplı ve yaylı sazlarda eşlik edebilirdi. Bunun aksine Şehir Bektâşîleri ise klasik mûsikîmizdeki sazlara iltifat etmişlerdir. Muharrem ayı içerisinde yapılan Âyin-i Cem’lerde semah dönülmez. Bu toplantılarda Hz. Hüseyin ve Kerbela üzerine söylenmiş nefesler ve bilhassa mersiye okunur.³⁰

²⁸ Nuri Özcan, “Bektâşî Mûsikîsi”, *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 371, 372.

²⁹ Nuri Özcan, *agm*, 372.

³⁰ Ömer Tuğrul İnançer, “Bektâşî Mûsikîsi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. II, s. 130.

Sözleri Şah İsmail Safevî’ye (Hatâyî) ait olduğu söylenen Mevlid-i Ali de satsız okunur. Ancak klasik Süleyman Çelebi Mevlidinde olduğu gibi Mevlid-i Ali’de de aralarda besteli nefeslere yer verilir.

Genellikle kalabalık semah ayinlerinde okunan nefeslerde, bazı nakaratlar Batu müziğinde olduğu gibi “kanon” tekniği ile tekrarlanır. Bu tür nefeslere “deste”, “takım” veya “erka” nefesi gibi adlar verilmiştir.

Yine kalabalık semahlarda bulunanlardan bazıları “Yâ Allâh”, “Yâ Şâh”, “Hû”, gibi sözlerle nefeslerin karar perdelerinden tekrar ederler ki buna da “dem tutmak” denilir. Bütün tarikatlarda kullanılan “perde kaldırma”³¹ tekniği Bektâşî ayinlerinde de kullanılır.³²

Bektâşî mûsikîsi güftelerinin hepsi nefes tarzında olmadığı gibi, şairlerinin bir kısmı da Bektâşî değildir. Bütün Bektâşî tekkelerinin başlıca inanç temellerinden birisi Ehl-i Beyt’e özellikle Hz. Ali’ye karşı beslenen çok güçlü sevgidir. Bu sevgiyi dile getiren hemen her güfte, Bektâşî nefesi tarzında bestelenip okunmuştur. Bunun en çarpıcı örneği ünlü Mevlevî şair Şeyh Gâlib’in “ikrârımıza ser veririz ahde kavîyiz” nakaratlı müseddes tarzındaki şiirinin Bektâşî nefesi olarak bestelenip okuna gelmesidir. Tâhirü’l Mevlevî’nin (v.1951) “müncezib zerrât-ı şems-i Hazret-i Peygamberiz / Abd-i hass-ı zâtı zehrâ-yı inâyet perveriz/ Bende-i âl-i âbâ hem biz Hüseyin’lerdeniz güftesi de bu konuda en çok bilinen eserlerdendir.³³

Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve bilhassa İmam Hüseyin hakkında birçok methiyelerin yazıldığı ve birçok tekkede okunduğu muhakkaktır.³⁴

Bektâşî mûsikîsinde “sırrı saklama” veya “Bektâşî sırrı” kaygısı ile pek az kaynağa ulaşılabilir. Bektâşî mûsikîsi ile ilgili nota neşriyatı yok denecek kadar azdır. Bunların en önemlisi Ali Rifat Çağatay, Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmet Irsoy ve Suphi Ezgi’den oluşan İstanbul Belediye Konservatuarı Tasnif ve Tesbit heyeti tarafından tesbit edilen 88 adet Bektaşî nefesidir.

³¹ Okuduğunuz eserin karar sesini, tizleştirerek üst perdelerde okumaktır. Bu, ayinlerde monotonluğu ve durgunluğu gidermek için yapılır.

³² Ömer Tuğrul İnançer, “Bektâşî Mûsikîsi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. II, s. 130.

³³ Ömer Tuğrul İnançer, Bektâşî Mûsikîsi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. II, s. 130.

³⁴ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. II, s. 475.

Türk Din Müsikiğinde Muharrem Ayında Okunan Eserler

Osmanlılardaki dinî hayat, kendisine bağlı olarak bir dinî müsikîyi geliştirmiştir. Bunun da hicrî takvimin belirli gün ve geceleriyle çok fazla alakadar olduğunu müşâhede etmekteyiz. Her ay için ayrı repertuarları bulunan tekkelerde, aşağıda listesini vermeye çalıştığımız eserler genellikle muharrem ayı içerisinde okunanlardır.

Bu eserler tespit edilirken Hz. Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in isimlerinin yanı sıra Hz. Ali'nin künyeleri olan Ebû Turâb, Ebu'l-Hasan gibi lakapları veya sıfatları olan Murtaza, Haydar, Haydar-ı Kerrâr, Kerrâr, Şâh, Şâh-ı Velâyet, Şâh-ı Merdân, Şâh-ı Necef, Şir, Aslan, Gazanfer, Delîl-i Evliyâ, Evliyâlar Serveri, Mazhar-ı Esmâ gibi kelimeler güftelerde kullanılmıştır.³⁵

Birçok nefes ve mersiye güftesi ³⁶ mevcut ise de sadece elimizde notaları olanları bu listeye dâhil ettik. Toplamda ulaştığımız eser sayısı 225 oldu.³⁷ İlerleyen aşamada bunlara ilaveler olabilir. Çünkü bu konuda derli toplu bir nota yayını bulunmamaktadır. Bunları makamlarına göre sıraladık. Bu ilahiler, muharremde okunan ilahilerin sıralı listesidir.

Bestekarlar ve eser sayıları: Abdullah Uysal (1), Abdülkâdir Töre (2), Abidin Gerçeker (1), Ahmet Efendi Şikarizade (1), Ahmet Şahin (1), Ali Bey (1), Ali Rıza Şengel (2), Amir Ateş (2), Aslan Hepgür (2), Bahaeddin Bilginer (1), Bolahenk Mehmet Nuri Bey (2), C. Enes Ergür (1), Cinuçen Tanrıkorur (3), Cüneyt Kosal (5), Dede Efendi (1), Dursun Çakmak (3), Hacı Arif Bey (3), Hafız Nezih Tolon (1), Hakan Alvan (8), Hammamizade İsmail Dede Efendi (2), Hasan Akıncı (1), Hasan Efendi Hatip Zakiri (1), Hayati Günyeli (1), Hayrullah Tacettin Efendi (1), Hüseyin Baba Karaağaç Şeyhi (1), Hüseyin Sebilci (5), İsmail Hakkı bey (1), İzzeddin Hümayi (1), Kemal Gürses (1), Kenan Rifai (3), M. Refik Kaya (1), Metin Alkanlı (1), Muallim İsmail Hakkı Bey (4), Mustafa Düzgünman (1), Muzaffer Ozak (8), Müezzınbaşı Rıfat Bey (1), Nadir Şen (1), Necip Dede Neyzen (1), Nezih Uzel (1), Rakım Elkutlu (1), Rıfat Bey (1), S. Eyyübi Işıksal (1), Saadetin

³⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004, s. 66-212.

³⁶ Örneğin; Bahtiyar Fenkligil, *Bektâşî Nefes ve Mersiyeleri*, İstanbul 1943.

³⁷ Eserleri toplanırken Aytaç Ergen, *Türk Müsikişi Notam Programı*, Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektâşî Kızılbaş Alevi Bektâşî Şairleri ve Nefesleri*, C. III, Rauf Yekta, *Türk Müsikişi Klasiklerinden Bektâşî Nefesleri*, c. IV-V, BK Yayınları İstanbul 1933, künyeli eserlerden ve özel nota arşivimizden faydalandık.

Ökten (1), Sadun Aksüt (1), Salihzade Edirne'li (2), Samih Rıfat Bey (2), Selahathin Gürer (1), Şerif Efendi Bursa'lı (1), Tahir Karagöz (1), Talip Kargı (1), Tanburi Mehmet Bey (1), Veysel Dalsaldı (1), Yahya Soyyığıt (1), Zekai Dede Efendi (1), Zeki Altun (1), Zeki Onaran (3). Bestekârı bilinmeyen eser sayısı (124)

Kullanılan makamlar ve eser sayıları: Acem (1), Acemaşiran (1), Acemkürdi (2), Araban (1), Bayati (1), Bayati Araban (2), Bestenigar (4), Buselik (2), Dügah (3), Eviç (1), Eviç Buselik (1), Eviç Huzi (6), Gerdaniye (2), Hicaz (23), Hümayun (1), Hicazkar (4), Hicaz-Uşşak (1), Hisar Buselik (2), Hüseyini (38), Hüseyini Saba (1), Hüseyini Zemzeme (1), Hüzzam (15), Irak (2), Karacığar (3), Mahur (6), Maye (2), Muhayyer (2), Müstear (1), Neveser (2), Nihavend (3), Nişabur (1), Nühüft (1), Pençgâh (6), Rast (20), Rast Aşiran (1), Rehavi (1), Saba (12), Segah (9), Suzinak (6), Şahnaz (3), Şevkefza (1), Tahir (4), Uşşak (28), Uzzal (1), Zavil(1)

Kullanılan usuller ve sayıları; Ağır Düyek (3), Aksak (10), Bektaşî Raksı (1), Curcuna (12), Denri Hindi (17), Devri Revan (1), Durak Evferi (1), Düyek (68), Evsat (11), Hafif (1), Katikofti (2), Muhammes (1), Müsemmen (2), Nim Sofyan (3), Raks Aksağı (13), Sengin Semai (1), Sofyan (55)Şarkı Devr-i Revanı (1), Türk Aksağı (1), Yürük Semai (21)

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
1-Zahitler eyler ta'nımız	-	Acem	Aksak	Nefes
2-Kadrim ola berter şeref-i nad-ı Ali'den	Muzaffer Ozak	Acemaşiran	Sofyan	İlâhî
3-Muhammed Mustafânın nesliyim ben	Abdülkâdir Töre	Acemkürdi	Düyek	İlâhî
4-Şah-ı merdanın avazı turna derler bir kuştur	-	Acemkürdi	Raks Aksağı	İlâhî
5-Sabahın seherde cünbüşe geldim	-	Araban	Sofyan	Nefes
6-Âlem-i ervahta oldum Ehl-i Beyt'e bir geda	Ali Rıza Şengel	Bayati	Evsat	İlâhî
7-Hakikat cemine dahil olanlar	-	Bayati Araban	Curcuna	Nefes
8-A'zam-ı nur-ı Hudâ'sın ya Hüseyin İbn-i Ali	-	Bestenigar	Düyek	İlâhî

9-Bezm-i akdes meskenindir ya Hüseyin ibn-i Ali	Abdülkâdir Töre	Betenigar	Düyek	İlâhî
10-Bu demdir tab'ımın devr-i melâli	Cinuçen Tanrıkorur	Bestenigar	Şarkı Devr-i Revanı	İlâhî
11-Muhammed bağının gülüdür Ali	Muzaffer Ozak	Bestenigar	Sofyan	İlâhî
12-Baktım ben ol mihraba gördüm cemali yari	İsmail Hakkı bey	Buselik	Düyek	İlâhî
13-Tevellâyı İmamlardan getirdim	-	Buselik	Raks Aksağı	Nefes
14-Mah-ı muharrem oldu şafakdan çıkıp hilal kılmış	Cinuçen Tanrıkorur	Dügah	Curcuna	İlâhî
15-Aşık olan ciğeri ateşe dağlar	Bolahenk Mehmet Nuri Bey	Dügah	Evsat	İlahi
16-Hey be zalim n'oldu Ahmet nesline	-	Dügah	Sofyan	İlahi
17-Gel gel yanalım ateşi aşka	-	Eviç	Aksak	Nefes
18-Dil çün Hüsyne müpteladır	Hakan Alvan	Eviç Buselik	Düyek	Durak
19-Yemen illerinden beri gelirken	-	Eviç Huzi	Yürük Semai	İlâhî
20-Baharın geldiğin neden bileyim	-	Eviç Hûzî	Yürük Semai	Nefes
21-Kafünün hitabı ızhar olmadan	-	Eviç Hûzî	Düyek	Nefes
22-Güzel aşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?	-	Eviç Hûzî	Düyek	Nefes
23-Divane gönlümüz geçmez güzelden	-	Eviç Hûzî	Sofyan	Nefes
24-Sabahın seherde cünbüşe geldim	-	Eviç Huzi	Sofyan	Nefes
25-Geçemezsin deli gönül geçilmez	-	Gerdaniye	Yürük Semai	Nefes
26-Akdeniz'i seyredelim yalından	-	Gerdaniye	Düyek	Nefes
27-Biz Cerrahi canlarıyız	Muzaffer Ozak	Hicaz	Sofyan	İlâhî

28-Daver-i aşkı Muharrem'dir Hüseyin-i Kerbela	Rifat Bey	Hicaz	Düyek	İlâhî
29-Düştü çün kim Kerbelâya gözleri şehla Hüseyin	Veysel Dalsaldı	Hicaz	Devri hindi	İlâhî
30-Evliyadan yücedir şâh-ı şehidân pâyesi	-	Hicaz	Evsat	İlâhî
31-Ey şehid-i kerbelâya ağlayan	Abdullah Uysal	Hicaz	Devri hindi	İlâhî
32-Geçeriz dünyada can ü canandan	Hakan Alvan	Hicaz	Sofyan	İlâhî
33-Kerbela vakasın yad ile kan ağlayalım	Hakan Alvan	Hicaz	Düyek	İlâhî
34-Kurretü'l ayn-i Habib-i Kibriya'sın ya Hüseyin 1	Ali Rıza Şengel (Eyyübi)	Hicaz (Hümayun)	Devri hindi	İlahi
35-Kurretü'l ayn-i Habib-i Kibriya'sın ya Hüseyin 2	Muzaffer Ozak (Aşki)	Hicaz	Sofyan	İlahi
36-Muharrem geldi can ağlar cinan ağlar cihan ağlar	Cüneyt Kosal	Hicaz	Düyek	İlahi
37-Sahra-yı Kerbela kan gülistanı	Hasan Akıncı	Hicaz	Sofyan	İlahi
38-Şehitlerin ser çeşmesi	-	Hicaz	Sofyan	İlahi
39-Şehitlerin ser çeşmesi	Hakan Alvan	Hicaz	Raks Aksağı	İlahi
40-Ya Rasulullah bizi gör n'itti asi ümmetin	Ahmet Efendi (Şikarizade)	Hicaz (Hümayun)	Evsat	İlahi
41-Zümre-i Naci'leriz bende olup Hayder'e	-	Hicaz	Curcuna	Nefes
42-Ey mader-i şâh-ı şüheda Hazreti Zehra	Hayati Günyeli	Hicaz	Düyek	İlahi
43-Daver-i aşr-ı muharremdir Hüseyin-i Kerbela	Rifat Bey	Hicaz	Düyek	İlahi
44-Bir Araya gelse üç beş aşıklar	-	Hicaz	Düyek	Nefes

45-Hanbağına kurulmuş aşıkların otağı	-	Hicaz	Yürük Semai	Nefes
46-Safa geldin safa geldin erenler	-	Hicaz	Devri Revan	Nefes
47-Lâmekân elinden misafir geldim	-	Hicaz	Devri Hindi	Nefes
48-önüme bir cemel düştü	-	Hicaz-Uşşak	Bektaşî Raksı	Nefes
49-Aşkım benim füzundur	-	Hicaz	Yürük Semai	Nefes
50-Hak'dır Allah'ım Muhammed mahım	-	Hicazkar	Düyek	Nefes
51-Gel gel yanalin ateşi aşka	-	Hicazkar	Aksak	Nefes
52-Hz. Fatıma	M. Hakan Alvan	Hicazkar	Sofyan	İlahi
53-Sığındım cenab-ı rabb-ül aleme	Bahaeddin Bilginer	Hicazkar	Sofyan	İlahi
54-Alem yüzüne aldı ziya Al-i Muhammed	Sadun Aksüt	Hisar Buselik	Yürük Semai	İlahi
55-Kemter kuluyum ben Ali'nin O şah-ı keremdir	-	Hisar Buselik (Neveser)	Yürük Semai	İlahi
56-Arş tâki meskenindir ya Hüseyin ibi Ali	Rıfat Bey	Hüseyini	Düyek	İlahi
57-Biz teşne-i sahba-yı musaffa-yı Hüseyin'iz	Muallim İsmail Hakkı Bey	Hüseyini	Evsat	İlahi
58-Bizimdir on iki imam gayreti	Ali Bey	Hüseyini Saba	Yürük semai	Nefes
59-Bu demdir tab'ımın devr-i melali	Cinuşen Tanrıkorur	Hüseyini	Curcuna	İlahi
60-Bu matemde olan derd ile hicrane deva olmaz	-	Hüseyini	Evsat	İlahi
61-Câm-ı muhabbet içtik / Hüseyin'yiz Hüseyini	Hayrullah Tacettin Efendi	Hüseyini	Düyek	İlahi
62-Can ü dilden Hak'dan iste Hasan Hüseyin aşkına	Metin Alkanlı	Hüseyini	Yürük Semai	İlahi

63-Daver-i aşr-i Muharrem'dir Hüseyin-i Kerbela *	Muzaffer Ozak (Aşki)	Hüseyini	Düyek	İlahi
64-Dün gece seyrim içinde	-	Hüseyini	Curcuna	İlahi
65-Ey şehid-i Kerbelaya ağlayan (Giydirme -Hafım Benim)	-	Hüseyini	Sofyan	İlahi
66-Ey şehid-i Kerbelaya ağlayan	Abidin Gerçeker	Hüseyini	Nim Sofyan	Nefes
67-Ey şehid-i Kerbelaya ağlayan	Aslan Hepgür	Hüseyini	Nim Sofyan	İlahi
68-Geçti bir yıl yine	Dursun Çakmak	Hüseyini	Düyek	İlahi
69-Gönlümün gülzarı ehl-i beyte olmuştur mahal	Muallim İsmail Hakkı Bey	Hüseyini	Evsat	İlahi
70-Kurret'ül ayn-i Habibi Kibriya-sın ya Hüseyin	Bolahenk Nuri Bey	Hüseyini	Evsat	İlahi
71-Mah-ı muharrem eriştî	Dursun Çakmak	Hüseyini	Sofyan	İlahi
72-Mahzen-i esrar-ı şah-ı Mürteza'sın ya Hüseyin	Hacı Arif Bey	Hüseyini	Evsat	İlahi
73-Meded senden medet sultanım Ali	-	Hüseyini	Düyek	Nefes
74-Müncezip zerrat-ı şems-i Hazreti-Peygamberimiz	Saadettin Ökten	Hüseyini	Düyek	İlahi
75-Medine'den gider oldu Kûfe'ye	-	Hüseyini	Sofyan	İlahi
76-Yandı gönlüm Mustafa'nın aşkına	Amir Ateş	Hüseyini	Düyek	İlahi
77-Şehidlerin ser çeşmesi	-	Hüseyini	Sofyan	İlahi
78-Şah Hüseyin'in firkatine ağlayan gelsin beri	-	Hüseyini	Sofyan	İlahi
79-Vucudum şehrinin seyran eyledim	-	Hüseyini	Ağır Düyek	Nefes
80-Temennaya geldim erenler	-	Hüseyini	Sofyan	Nefes

81-Kurbanlar uğlanıp gülbank çekildi	-	Hüseyini	Sofyan	Nefes
82-İptidadan yol sorarsan	-	Hüseyini	Devri Hindi	Nefes
83-Biz bu gülistanın bülbülleriyiz	-	Hüseyini	Düyek	Nefes
84-Yüzlerce yıl evvel pirimiz gelip	-	Hüseyini	Raks Aksağı	Nefes
85-İçtiğimiz bu dolular	-	Hüseyini	Aksak	Nefes
86-Bilmem ne hal oldu bana	-	Hüseyini	Devri Hindi	Nefes
87-Yüzün gördüm dedim "Elhamdülillah"	-	Hüseyini	Ağır Düyek	Nefes
88-Âdemi âdem eden üç harf ile beş noktadır	-	Hüseyini	Yürük Semai	Nefes
89-İnsan insan derler idi	-	Hüseyini	Katikofti	Nefes
90-Gece gündüz lutfun umarız daim	-	Hüseyini	Sofyan	Nefes
91-Ben bu meclislerde ibretler gördüm	-	Hüseyini	Sofyan	Nefes
92-İksiri azamdır	-	Hüseyini	Ağır Düyek	Nefes
93-Sensin bizim zahir batın ulumuz	-	Hüseyini	Devri Hindi	Nefes
94-Göster cemalin şem'ini	-	Hüseyini	Sofyan	Nefes
95-Geçti bir yıl yine mah-ı Muharrem geldi	Dursun Çakmak	Hüseyini Zemzeme	Düyek	İlahi
96-Ateşi aşkınla yandım nur-i imanım Ali	Kenan Rifai Hz.	Hüzzam	Düyek	İlahi
97-Mevlidi Şahu velayettir bu gün	-	Hüzzam	Devri Hindi	Nefes
98-Can ü dilden Hak'dan ise Hasan Hüseyin aşkına	C. Enes Ergür	Hüzzam	Devri Hindi	İlahi
99-Kâfünun hitabı	-	Hüzzam	Düyek	İlahi
100-Daver-i aşr-i Muharrem'dir Hüseyin'i Kerbela	Muzaffer Ozak (Aşki)	Hüzzam	Düyek	İlahi

101-Din-i Muhammed'in iki kurbanı	Zeki Onaran	Hüzzam	Türk Aksağı	Nefes
102-Ey muhibb-i sadık- ı Al-i Aba		Hüzzam	Devri Hindi	Nefes
103-Gözümki kane boyandı şarabı n'eyleyeyim		Hüzzam	Nim Sofyan	İlahi
104-Hilal-i Muharrem giydi karalar	Zeki Onaran	Hüzzam	Düyek	Nefes
105-Kadrim ola berter şeref-i nad-ı Ali'den	Tanburi Mehmet Bey	Hüzzam	Hafif	İlahi
106-Kurratül' ayn-i Habib-i Kibriya'sın ya Hüseyin	Hacı Arif Bey	Hüzzam	Devri Hindi	İlahi
107-Hezaran per açıp rengi ziyadan	Samih Rifat Bey	Hüzzam	Devri hindi	Nefes
108-Şahım Al-i Aba'ya girenlere aşk olsun	Nezih Uzel	Hüzzam	Sofyan	Nefes
109-Zalimler el vurup hem şimşir-i can rübaya	Hüseyin Sebilci (Hafiz)	Hüzzam	Yürük Semai	İlahi
110-Bir acayip haldir sırrı hakikat	-	Hüzzam	Aksak	Nefes
111-Mah-ı matem geldi yansın aşikan kan ağlasın	Cüneyt Kosal	Irak	Devri Hindi	İlahi
112-Mevlam senin aşıkların	Hamamizade İsmail Dede Efendi	Irak	Muhamme s	İlahi
113-Ey derde derman isteyen	Rakım Elkutlu	Karacığar	Düyek	İlahi
114-Beni candan usandırdı	-	Karacığar	Düyek	Nefes
115-Firdevsi alâda	-	Karacığar	Düyek	Nefes
116-Ehl-i beyt-i Mustafa'nın hâkine yüz sürmüşüz	Muzaffer Ozak (Aşki)	Mahur	Düyek	İlahi
117-Ey şehidi Kerbela'ya ağlayan	Salihzade (Edirne'li)	Mahur	Düyek	İlahi
118-Hak'dır Allah'ım Muhammed Mahım	S. Eyyübi Işıksal	Mahur	Sofyan	Nefes

119-Nokta-i şems-i hakikat şah ü sultanım Ali	Kenan Rifai Hz.	Mahur	Sofyan	İlahi
120-İnile ey dertli gönül inile	Nadir Şen	Mahur	Aksak	İlahi
121-Kuruldu Cem erkân açıldı	-	Mahur	Düyek	Nefes
122-Heybe zalim n'oldu Ahmed nesline Efendim	-	Maye (Düguh)	Sofyan	İlahi
123-Şah Hüseyin'in firkatine ağlayan gelsin beri	-	Maye	Sofyan	İlahi
124-Sordum sarı çiçeğe	-	Muhayyer	Raks Aksağı	Nefes
125-Aman hey erenler	-	Muhayyer	Yürük Semai	Nefes
126-Can-ı candır Hazret-i Ahmed Muhammed	Necip Dede (Neyzen)	Müstear	Müsemme n	İlahi
127-Alem yüzüne saldı ziya Al-i Muhammed	Hüseyin Baba (Karaağaç Şeyhi)	Neveser	Yürük semai	İlahi
128-Benim sevdiğimin ismi Ali'dir	Zeki Onaran	Nihavend	Düyek	Nefes
129-Güzel aşık cevrimizi çekemezsin demedim mi	Hüseyin Sebilci (Haftız)	Nihavend	Düyek	Nefes
130-Hak'dır Allah'ım Muhammed mâhım	-	Nihavend	Aksak	Nefes
131-Ey şehid'i Kerbela'ya ağlayan	Salihzade (Edirne'li)	Nişabur	Sofyan	İlahi
132-Rivayette gelir bir gün Rasûlullah olup dil-şad	Hasan Efendi (Hatip Zakiri)	Nühüft	Durak Evferi	Durak
133-Şah-ı iklim-i velayetsin a sultanım Ali	Cüneyt Kosal	Pençgâh	Sofyan	İlahi
134-Derdim çoktur hangisine yanayım	-	Pençgâh	Düyek	Nefes
135-Mushaf demek hatadır ol safhayı cemale	-	Pençgâh	Düyek	Nefes

136-Ey koca Kabe kavseyn	-	Pençgâh	Düyek	Nefes
137-Zincir kâr eylemez	-	Pençgâh	Aksak	Nefes
138-Harabat ehliyiz bu bir âlemdir	-	Pençgâh	Düyek	Nefes
139-Can Ali canan Ali	-	Rast	Düyek	Nefes
140-Ey Fatma ey Fatma hani sehavet Fatma	-	Rast	Düyek	İlahi
141-Elhamdülillahillezi	Zekai Dede Efendi	Rast	Düyek	İlahi
142-Ey güzellerden güzel	Hüseyin Sebilci	Rast	Devri Hindi	İlahi
143-Kendimi sen gelecek ey meh-i matem bilmem	İzzeddin Hümeysi	Rast	Düyek	İlahi
144-Li Hamset-i lutfi bi ha	-	Rast	Düyek	Şuğul
145-Medet senden medet sultanım Ali	-	Rast	Düyek	İlahi
146-Nedir derdin senin bu matem ne	Şerif Efendi (Bursa'lı)	Rast	Düyek	İlahi
147-İnile ey dertli gönül inile	-	Rast	Sofyan	İlahi
148-Pervane olup şem'ine Nuru ezelinin	-	Rast	Sofyan	İlahi
149-Şah Hüseyin'in firkatıyla	-	Rast	Sofyan	İlahi
150-Şah Hüseyin'in firkatine ağlayan gelsin beri	-	Rast	Sofyan	İlahi
151-Şehinşahı haver Ali	-	Rast	Yürük Semai	Nefes
152-Ey şehid-i Kerbela'ya ağlayan	-	Rast Aşiran	Düyek	İlahi
153-Erenler keremine	-	Rast	Sofyan	Nefes
154-Çün gönlüm Sana müptela düştü	-	Rast	Düyek	Nefes
155-Bu dem bu devranda pir aşkına	-	Rast	Sofyan	Nefes
156-Himmet Eyle bize saki i devren	-	Rast	Sofyan	Nefes

157-Himmet Eyle bize saki i devren	-	Rast	Düyek	Nefes
158-Pervane olup şemine nuri ezelinin	-	Rast	Sofyan	Nefes
159-Beni candan usandırdı cefadan yar usanmaz mı	-	Rast	Düyek	Nefes
160-Gel durma gönül rahına	-	Rehavi	Yürük Semai	Nefes
161-Ali'dir Muhammed yolunda yoldaş	Yahya Soyyiğit	Saba	Raks Aksağı	İlahi
162-Aynayı tuttum yüzüme / Ali göründü gözüme	-	Saba	Raks Aksağı	Nefes
163-Bihamdillah ki İslam'ım delilim Mustafa geldi		Saba	Sofyan	ilahi
164-Eşref oğlu al haberi	-	Saba	Raks Aksağı	Nefes
165-Biz Ali'nin kuluyuz bir bahçenin gülüyüz		Saba	Aksak	Nefes
166-Ehl-i vela kail olup ezelden belaya	Cüneyt Kosal	Saba	Sofyan	İlahi
167-Ey güzel Rabbim	Amir Ateş	Saba	Sofyan	ilahi
168-On sekiz bin alemin cisminde cansın ya Ali	M. Refik Kaya	Saba	Düyek	İlahi
169-Şehidlerin ser çeşmesi		Saba	Raks Aksağı	İlahi
170-Güzel aşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?	-	Saba	Düyek	Nefes
171-Urum Abdalları gelir dost deyu	-	Saba	Aksak	Nefes
172-Taç marifet tacıdır	-	Saba	Raks Aksağı	Nefes
173-Ey suf-i ehl-i safa	Hammamizade İsmail Dede Efendi	Segah	Sofyan	İlahi

174-Müştak-ı dilim mahub-i sübhan Hüseyin'e		Segah	Yürük Semai	İlahi
175-Sanman bizi kim		Segah	Yürük Semai	İlahi
176-Şehidler ser çeşmesi	Selahathin Gürer	Segah	Curcuna	İlahi
177-Biz elest bezminde demişiz beli	-	Segah	Sofyan	Nefes
178-Bir güzelin bendesiyem Hz. Mahbubi celi	-	Segah	Yürük Semai	Nefes
179-Sanman bizi kim beste dili nefsi gaviyiz	-	Segah	Yürük Semai	Nefes
180-Aşk olsun meydan görene	-	Segah	Raks Aksağı	Nefes
181-Vak'a-yı şah-ı şehid-i Kerbela'yı guş edip	Mustafa Düzgünman	Segah	Düyek	İlahi
182-Ali almış sancağı eline	Cüneyt Kosal	Suzinak	Düyek	İlahi
183-Can-ı canandır Hazreti Ahmed Muhammed	Kenan Rifai Hz.	Suzinak	Düyek	İlahi
184-Ehl-i aşka bir bela zindanıdır bu Masiva		Suzinak	Devri Hindi	İlahi
185-Ey Hatice annemiz	M. Hakan Alvan	Suzinak	Düyek	İlahi
186-Ey Fatih-i Hayber Ali		Suzinak	Sofyan	İlahi
187-Kadrim ola berter şeref-i nad-ı Ali'den	Muzaffer Ozak (Aşki)	Suzinak	Sofyan	İlahi
188-Bende-i Al-i Resûlem Mustafa'dır sevdiğim	Aslan Hepgür	Şehnaz	Düyek	İlahi
189-Kerim Allah Rahim Allah	Dede Efendi	Şahnaz	Sofyan	İlahi
190-Muharrem'dir bugün cana gönüller hun-feşan	Ahmet Şahin	Şehnaz	Düyek	İlahi
191-Mest-ü hayranım	Müezzınbaşı Rifat Bey	Şevkefza	Devri Hindi	İlahi

192-Ehl-i aşka bir bela zindandır bu Masiva	Muallim İsmail Hakkı Bey	Tahir	Evsat	İlahi
193-Kat idüp gerden-i gerdundan emel zincirin	Hacı Arif Bey	Tahir	Evsat	İlahi
194-Bu zümre-i gül şaha	-	Tahir	Yürük Semai	Nefes
195-Ey benim Divane gönlüm	-	Tahir	Denri Hindi	Nefes
196-Abdânı Mustafa'yız biz Hüseyini'lerdeniz	Hüseyin Sebilci (Hafız)	Uşşak	Düyek	İlahi
197-Cümle âlem ağlar bugün	Talip Kargı	Uşşak	Müsemme n	İlahi
198-Dü cihanın mefhari	Muallim İsmail Hakkı Bey	Uşşak	Sofyan	İlahi
199-Dün gece seyrim içinde ben dedem Ali'yi		Uşşak	Curcuna	Nefes
200-Elestü'bi Rabbiküm hitab olunduk	Hafız Nezh Tolon	Uşşak	Sofyan	İlahi
201-Ey şehid-i Kerbela'ya ağlayan	Kemal Gürses	Uşşak	Düyek	İlahi
202-Ezelden aşıkım ben Muhammed Mustafa'ya	Samih Rifat Bey	Uşşak	Düyek	İlahi
203-Gelin canlar bir olalım		Uşşak	Curcuna	Nefes
204-Uyur idik uyardılar	-	Uşşak	Raks Aksağı	Nefes
205-Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
206-Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi	-	Uşşak	Yürük Semai	Nefes
207-Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi	Tahir Karagöz	Uşşak	Düyek	Nefes

208-Habib-i kibriya'ya ağlar	M. Hakan Alvan	Uşşak	Curcuna	İlahi
209-Muhammed bağının gülüdür Ali	Hüseyin Sebilci (Hafız)	Uşşak	Düyek	İlahi
210-Salli ya Rabb-i ala cedde'l Hüseyin		Uşşak	Sofyan	Salavat
211-Şamiyam ben nur-i çeşm-i Mustafa'yım	Zeki Altun (Hafız)	Uşşak	Düyek	İlahi
212-Şehidler ser çeşmesi 1		Uşşak	Sengin Semai	İlahi
213-Şehidler ser çeşmesi 2		Uşşak	Sofyan	İlahi
214-Hakikat gizli bir sırdır	-	Uşşak	Curcuna	ilahi
215-Bir nefesçik söyleyelim	-	Uşşak	Katikofti	Nefes
216-Ey âlemleri yaratan	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
217-Aman hey erenler	-	Uşşak	Curcuna	Nefes
218-Ah ben melamet hırkasını kendim giydim	-	Uşşak	Düyek	Nefes
219-Bu yolu kurmuşlar Muhammed Ali	-	Uşşak	Düyek	Nefes
220-Bu gönül şehrini seyran ederken	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
221-Suphu şam ey gönül çekelim gülbank	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
222-Noldu bu gönlüm	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
223-Zahit gel gör halimizi	-	Uşşak	Raks Aksağı	Nefes
224-Evliyadan gelen kelim	-	Uzzal	Düyek	Nefes
225-Hak'dır Allah'ım Muhammed mahım	Hakan Alvan	Zavil	Curcuna	Nefes

Sonuç

Bazı milletlerin medyanın gücünü kullanarak kendilerine yapay kültürler oluşturmaya çalıştığı günümüzde, köklü kültürlerle sahip milletlerin bu kültürleri korumaları, devam ettirmeleri, ancak bunların araştırmalarıyla, bunun yanında asıllarına uygun olarak geliştirmeye çalışmalarıyla

mümkündür. Bektâşî mûsikîsi dinî mûsikîmizde araştırılmaya şiddetle ihtiyaç duyulan bir konudur. Burada yapmaya çalıştığımız özet çalışma da özellikle Bektâşî tekkeleri dışında okunan mersiye ve nefesler konunun temelini oluşturmuştur. Bulduğumuz eserlerin ağırlığı da diğer tekkelerde okunan nefes ve mersiyelerdir.

Bibliyografya

- Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992.
- Ahmet Hakkı Turabi, *Sanat ve Klasik*, Klasik İslam Düşüncesinde Musikî Tasavvuru, İstanbul 2006.
- Ahmet Yaşar Ocak, *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*, İsmet Çetin "Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali", Ankara 2005.
- Aytaç Ergen, *Türk Mûsikîsi Notam Programı*.
- Bahtiyar Fenkligil, *Bektâşî Nefes ve Mersiyeleri*, İstanbul 1943.
- Cemaleddin Server Revnakoğlu, *Tarih Konuşuyor*, "Usul ve An'aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlarda Cenaze Törenleri".
- Tarih Dünyası*, "Yaşar Baba", Temmuz 1965.
- Cevdet Paşa, *Kıss-ı Enbiya*, İstanbul 1969.
- İb-i Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, İkâmetü's-Salât, İstanbul 1992.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958.
- İsa Doğan, *Türklük ve Alevilik*, Samsun 1997.
- M.Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.
- Muhammed İhsan Oğuz, *Miftabü's-sâade*, İstanbul 1968.
- Muhammed İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sabîh*, Tevhid 52, İstanbul 1992.
- Mustafa Özdamar, *Âl-i Aba Ehl-i Beyt ve âl-i Resûl Aleyhisselam*, İstanbul 2008.
- Mustafa Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, İstanbul 2005.
- Neseî, *es-Sünen*, İftitah 83, İstanbul 1992.

- Nuri Özcan "Mersiye", *DİA*, Ankara 2006.
- "Bektâşî Mûsikîsi", *DİA*, İstanbul 1992.
- Ömer Tuğrul İnançer, "Bektâşî Mûsikîsi" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994.
- Rauf Yekta, *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Bektâşî Nefesleri*, c. IV-V, BK Yayınları İstanbul 1933,
- Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942.
- Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaş-i Kızılbaş Alevi Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, C.III,
- Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Ankara.
- Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser.